

CHRISTINE MARION KORSGAARD:

Self-constitution. Agency, Identity, and Integrity (Sebautváranie. Konanie, identita a integrita)

New York: Oxford University Press 2009, 230 s., ISBN 978-0-19-955279-5

Práca u nás nie veľmi známej harvardskej profesorky Ch. M. Korsgaardovej je jej ďalším príspevkom, pričom by sme mohli povedať, že aj istou ucelenou sumarizáciou doterajšieho skúmania na poli morálnej filozofie. Je z nej cítiť jej dlhodobý záujem o Kantovu praktickú filozofiu, z ktorého už v roku 1996 vznikla zbierka štúdií *Creating the kingdom of ends*, (Cambridge University Press 1996). Okrem tejto práce je tiež dôležité spomenúť ďalšiu zbierku štúdií *The constitution of agency*, (Oxford University Press 2008). Táto druhá zbierka je prípravou autorkiných úvah a v recenzovanej práci sa na jednotlivé štúdie z tejto publikácie často odvoláva. Problémy a otázky, ktoré vo svojich prácach nastoľuje, ostávajú viac menej rovnaké, a tak jej najnovšia práca neprináša v rámci jej myslenia veľa nového. Na druhej strane ponúka čitateľný a ucelený obraz jej myšlienok a je vhodná na oboznámenie sa s touto filozofkou.

Hlavnou tézou práce je téza, že morálny zákon je zákonom sebautvárania. Pomocou tohto vzťahu sa potom autorka pokúša zdôvodniť nevyhnutnosť morálky. Autorka však neobhaja len všeobecnú potrebu morálky ako istého súboru noriem regulujúcich naše správanie. Chce zároveň určiť nevyhnutné formálne princípy morálky, ktorá je podmienkou nášho sebautvárania. Pri riešení tejto otázky rozvíja v práci tri okruhy problémov: otázka povahy konania, otázka utvárania osobnej a praktickej identity a v neposlednom rade otázka normativity princípov praktického rozumu.

Povinnosť konať nie je podľa autorky ani logickou, ani kauzálnou nevyhnutnosťou, ale faktom ľudskej existencie. Na to bezprostredne nadväzuje problém normativity princípov tohto konania. Tá má svoj základ v konečnom účele ľudského konania, ktorým je dosiahnutie psychickej jednoty (integrity). Princípy, ktoré vedú k tejto jednote, tak nadobúdajú normatívny rozmer a autorka ich označuje ako normatívne štandardy. Celý tento proces označuje ako sebautváranie, a keďže je faktickou výzvou pre každú ľudskú bytosť, má charakter povinnosti. Možný obsah sebautvárania označuje ako praktickú identitu, ktorú každý konkrétny jednotlivec naplňa v podobe osobnej identity. V rámci rozpracovania týchto problémov uvažuje autorka tiež o rozdieloch medzi konaním ľudí a konaním zvierat, o formálnych princípoch konania či o možnosti medziľudskej interakcie. Hlavnou inšpiráciou sú pre ňu Platón, Aristoteles a Kant.

Konanie je v Korsgaardovej chápaní pohyb, ktorý v sebe zahŕňa vlastnú aktivitu a tiež účel alebo cieľ tejto aktivity (to-do-this-act-for-the-sake-of-this-end), vďaka čomu môžeme konaniu pripisovať vlastnosti ako *dobré*, *zlé* (práve s ohľadom na účel, ktorý chceme svojím pohybom dosiahnuť). Od konania odlišuje čin, ktorý je ľubovoľným pohybom a neviaže sa na konkrétny účel. Pri definícii konania však vystupuje ešte jeden dôležitý prvok: aktér konania. Ak chceme podľa autorky nejakému pohybu nášho tela alebo mysle prisúdiť štatút konania, musí ísť o vyjadrenie nás ako celku, nie o výsledok

nejakej sily pôsobiacej v nás alebo na nás. V tomto vzťahu sa odhaľuje to, čo autorka označuje ako paradox sebautvárania. Sami seba tvoríme voľbou nášho konania; aby sme však mohli voliť, musíme už byť sami sebou. Autorka na to odpovedá tým, že naša integrita a identita nepredchádzajú naše konanie, ale formujú a konštituujú sa až v samotnom konaní.

V našom konkrétnom sebautváraní sa identifikujeme s istou rolou, ktorú autorka označuje ako praktickú identitu. Spôsob, ako ju získavame, je rôzny, často náhodný, bez možnosti našej vedomej voľby; zároveň ide vždy o istú sumu praktických identít (občan, syn, priateľ). Dôležité je zjednotiť jednotlivé identity do koherentného celku, ktorý by bol východiskom nášho rozhodovania a praktického konania. Tento celok, aj keď množstvo jeho zložiek je len náhodných, musí nadobudnúť charakter nevyhnutnosti, aby mohol byť základom konania. Konanie tak nadobúda konkrétnu podobu normatívnej záväznosti, ktorá vyplýva z potreby aktéra dosiahnuť integritu. Formálnymi princípmi tohto procesu sú podľa autorky princípy praktického rozumu.

Podľa Korsgaardovej každý objekt a každá aktivita sú definované istým štandardom (konštitutívny štandard v prípade objektu a konštitutívny princíp v prípade aktivity), ktorý je pre daný objekt či aktivitu určujúci a zároveň normatívny. Korsgaardová tu vychádza z Aristotelovho pojmu *telos* v zmysle ideálnej formy, idey či vnútornej organizácie veci. Autorka však *telos* neprpisuje veci osebe, ale našej konceptualizácii sveta. Táto konceptualizácia je výsledkom nevyhnutnosti konať vo svete. Realita je podľa nej neustálou aktivitou a statické entity sú iba výsledkom zmrazenia mentálneho rámca pozorovateľa. V rámci tejto predstavy sveta vidí rozdiel medzi živými a neživými bytosťami v tom, že živé musia svoj určujúci štandard neustále potvrdzovať vlastnou aktivitou. Konštitutívnym princípom živých bytostí je teda sebautváranie.

Následne sa pokúša charakterizovať formálne princípy sebautvárania. Človeka chápe ako rozumovú bytosť a formálne princípy by preto mali byť princípmi rozumu. Dvomi základnými princípmi konania (a teda sebautvárania) sú hypotetický a kategorický imperatív. Hypotetický imperatív interpretuje autorka ako princíp, na základe ktorého robím zo seba príčinu konania (smerujúceho k danému účelu). Inými slovami, ak chcem nejaký účel, musím chcieť aj príčinu, teda musím danému účelu prispôsobiť svoju vôľu, čo znamená, že sám seba určujem ako príčinu tohto cieľa. Kategorický imperatív interpretuje ako princíp, na základe ktorého robím príčinu konania (smerujúceho k danému účelu) zo seba. Dôraz sa tu teda kladie na autonómiu aktéra. Na to, aby sme mohli konať autonómne, musíme konať ako celok, byť integrovaní, čo podľa autorky znamená konať tak, že naše maximy môžeme vyhlásiť za univerzálne zákony. Základom našej jednoty je totiž vôľa; tá musí konať podľa nejakého zákona a ten nesmie mať charakter náhody, práve naopak, musí mať charakter univerzálnosti. Univerzálnosť však Korsgaardová chápe v omnoho voľnejšom zmysle ako Kant. Hovorí dokonca o provizórnej univerzálnosti. S týmito dvoma formálnymi pravidlami súvisia dve základné charakteristiky aktéra. Sú to autonómia (súvisí s kategorickým imperatívom) a efektivita (súvisí s hypotetickým imperatívom). Autonómia znamená, že konáme sebadeterminovane; podľa autorky je potvrdením našej slobody vo vzťahu k determinizmu príčin, ktoré môžeme za naším konaním odhaliť. Efektivita znamená, že sme vo svojom konaní schopní uskutočniť to, čo uskutočniť

chceme. Je potvrdením našej slobody proti determinizmu nepredvídateľných okolností, ktoré môžu vstúpiť do nami rozohraných kauzálnych reťazcov, smerujúcich k zamýšľanému účelu.

Ďalšími dôležitými elementmi konania sú intencionálny pohyb a percepčná reprezentácia sveta. Autorka ukazuje, že všetky tieto podmienky, teda autonómiu, efektivitu, intencionalitu aj percepčnú reprezentáciu sveta, spĺňajú aj zvieratá. Úlohu, ktorú u nás plní vôľa, plnia u zvierat ich inštinkty. Tie sú princípmi ich vlastnej kauzality. Autorka potom rozlišuje dva typy autonómie. V prvom význame ide o to, že sme vedení vlastnými princípmi konania. V druhom, hlbšom význame ide o to, že musíme voliť vlastné princípy konania.

Rozdiel medzi ľudským a zvieracím konaním teda nespočíva v sebauvedomení, ale v nevyhnutnosti voliť vlastné princípy konania. Človek je tvor, ktorého formou je to, že si svoju formu musí vytvoriť. To sa odohráva v rovine tzv. reflexívnej vzdialenosti medzi podnetom a reakciou. U zvieratá sú prostredníkom inštinkty, u človeka je tu prázdny priestor, v ktorom vzniká naše rozhodovanie. To podľa autorky vedie k rozdeleniu duše na časti. Cieľom je jej následné zjednotenie. Zjednotenie duše je pre človeka konštitutívnym princípom, preto má normatívny rozmer. Môžeme rozlišovať medzi dobrým a zlým zjednotením, pričom to prvé konanie umožňuje, a druhé ho znemožňuje, teda zlyháva v celi konania, ktorým je autonómny a efektívny aktér. Autorka tu vychádza z Platónovho opisu dobrej konštitúcie a štyroch zlých duševných konštitúcií. Každá má vlastný zákon, avšak iba v prípade prvej z nich pramení tento zákon z rozumu, a teda zjednocuje dušu. Okrem univerzalizovateľnosti maximy (zjednotenie vôle) potom ako podmienku integrity, a teda konania pridáva hlavnú platónsku cnosť, spravodlivosť (zjednotenie duše). Vyrovnáva sa s námietkou, že nie je možné konať zle, pretože zlé konanie by nespĺňalo charakteristiku konania a nebolo by vôbec konaním. Autorka naproti tomu tvrdí, že v prípade zlého konania ide o tú istú aktivitu ako v prípade dobrého konania, lenže je uskutočnená zle (hovorí o defektnom konaní). Na základe zamýšľaného účelu možno určiť vhodnosť, resp. nevhodnosť konania. A nevyhnutným účelom ľudského konania je sebautváranie. Podľa autorky základom vyvodenia zodpovednosti nie je len naše konanie, ale aj naše opomenutie toho, čo bolo našou úlohou.

Zjednotenie vlastnej vôle a zjednotenie vlastnej duše je podľa autorky interakciou so sebou samým. Podobným spôsobom prebieha aj interakcia s druhým človekom. Pri tejto interakcii zjednocujem svoju vôľu s dôvodmi druhého; tie sa pre mňa stávajú normatívnou silou. Analyzuje charakter dôvodov a dospieva k záveru, že všetky dôvody, teda aj tie, ktoré vedú naše osobné rozhodnutia, majú verejný charakter. Ani naše túžby nie sú nikdy chcením niečoho len osobne dobrého, ale skôr chcením participovať na niečom verejne dobrom.

Korsgaardová v tejto práci prináša zaujímavú, ucelenú a kompaktnú teóriu konania, ktoré (spĺňajúc formálne pravidlá) je procesom sebautvárania autonómneho a efektívneho aktéra, teda integrovanej ľudskej bytosti. Otázkou zostáva, čo by malo konkrétnu ľudskú bytosť viesť k tomu, aby túto cestu nastúpila, aby sa neuspokojila s defektnými modmi konania. Základom tohto rozhodnutia je podľa Korsgaardovej rešpekt k ľudskosti. Rešpekt k humanite je podľa nej základom interakcie so sebou samým aj s druhými. Našu

vlastnú identitu podľa autorky utvárame s vedomím toho, že ide o kapitolu v príbehu ľudstva a humanity, alebo, inými slovami, s vedomím toho, že sme členmi ríše účelov.

Táto práca je kvalitným príspevkom k súčasnej morálnej filozofii. Ponúka zaujímavú interpretáciu Kantovej morálnej filozofie s ambíciou domýšľať jeho názory. Venuje sa však vlastnej myšlienkovej línii a svoje úvahy nevyčerpáva kantovskou tematikou. Verím, že tieto úvahy môžu priniesť veľa podnetov a inšpirácií.

Marián Mazag

Mgr. Marián Mazag
Katedra filozofie a dejín filozofie FiF UK
Šafárikovo nám. 6
818 01 Bratislava 1
SR
e-mail: murkomiux@gmail.com